

**Հավերժական պրոբլեմները՝ որպես փիլիսոփայական գիտելիքի
զարգացման գործոն**

Գնել Տիգրանյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-311>

Հանգուցային բառեր. *աշխարհայացք, աշխարհընկալում, տեսություն, եզակի և համընդհանուր գիտելիք*

Նախաբան: Գիտական հետազոտության տրամաբանության համաձայն՝ ընդհանրապես գիտության և մասնավորաբար փիլիսոփայության զարգացման առաջնադրյուրը պետք է որոնել համակարգի բազմաբնույթ հարցերի և հիմնախնդիրների նորովի առաջադրման և լուծման մեջ: Հիմնախնդրի լուծումը ենթադրում է մի կողմից հավաստի գիտելիքների համակարգում, մյուս կողմից՝ նոր խնդիրների և հարցերի առաջադրում: Անընդհատական այս հակասությունը գիտական փիլիսոփայության ճանաչողության և զարգացման շարժիչ ուժն ու գլխավոր ազդակն է: Մինևույն հիմնախնդրի լուծումը ամենևին միարժեք քայլերի հաջորդականություն չէ: Տարբեր են պրոբլեմի առաջադրման հիմնական աղբյուրները, լուծման հիպոթետիկ գործիքակազմերը, ակնկալվող տեսական դրույթները: Արդյունքում ձևավորվում են բոլորովին տարբեր, երբեմն իրարամերժ տեսական համակարգեր:

Փիլիսոփայական պրոբլեմների գոյավորման և առաջադրման արմատները պետք է փնտրել հասարակական-տնտեսական հարաբերությունների փոփոխության և զարգացման, դրանց իմացաբանական համակարգման, էթնիկական և սոցիալական տարաբնույթ խմբերի նպատակների ու շահերի, գաղափարական հակազդեցությունների մեջ: Օբյեկտիվ այս հակասության մեջ է ստեղծվում աշխարհի, նրանում մարդու տեղի ու դերի վերաբերյալ իմացաբանական պատկերների տեսական անհրաժեշտությունը:

Փիլիսոփայական պրոբլեմների ձևավորման և լուծման յուրահատկությունը: Փիլիսոփայության ուսումնասիրության բազմանիստ հարցերի վերլուծությունը երբեմն հանգում է հավերժական պրոբլեմների առաջադրմանը: Դրանցում փորձ է արվում չափորոշել տվյալ դարաշրջանի աշխարհայացքային և հասարակական գիտակցության մակարդակը, մարդկային մտածողության սահմանները, սոցիալական խմբերի շահերն ու նպատակները: Մյուս կողմից՝ յուրաքանչյուր նոր ժամանակաշրջան իր անհրաժեշտ սրբագրումներն է կատարում, փիլիսոփայության բովանդակությունը հարստացնում է նոր խնդիրներով ու հարցերով, որոնց մի մասը համալրում է մշտապես ու հավերժ քննարկվող պրոբլեմների շարքը:

Փիլիսոփայական պրոբլեմները ծագում են այն ժամանակ, երբ մարդկային իմացությունը բախվում է հակասության. նախկինում հայտնի գաղափա-

րը, տեսությունը նորահայտ փաստերի բացահայտման շնորհիվ ինքնաբացասվում է՝ սկիզբ տալով գիտական նոր որոնումների և հեղաշրջումների: Փիլիսոփայական շատ գաղափարներ և հավաստի պատկերացումներ պրոբլեմային են դառնում, քանի որ պատմական և հասարակական ամեն մի ժամանակաշրջան դրանք փորձում է լուծել յուրովի՝ իր հասարակական-սոցիալական պայմաններին համապատասխան: Մա հանգեցնում է դարաշրջանի տեսական մտածողության համակարգված բացահայտմանն ու ամփոփմանը, կեցության համընդհանուր կողմերի ու որակների նորովի մեկնաբանմանը: Ըստ որում, իմացության ամեն մի շրջափուլ, լինելով գիտատեսական մտքի ամբողջական համադրույթ, տրամաբանական մտածողության կատեգորիալ համակարգ, դառնում է հետագա առաջընթացի հիմք և կոման [1, 46]: Ուստի փիլիսոփայական պրոբլեմներն ընդգրկում են կյանքի բոլոր բնագավառները: Փիլիսոփայական գիտելիքում առաջնահերթ քննարկման են ենթարկվում այնպիսի հարցեր, որոնք շոշափում են մարդու կեցության, իմացության, աշխարհայացքի, աշխարհընկալման համընդհանուր խնդիրները: Նման պրոբլեմները մեկուսացված չեն, դրանք միահյուսված են իբրև որոշ գերպրոբլեմների հանգուցային հարցեր: Այդպիսիք առանձնաբար և միասնաբար առաջադրվում են կոնկրետ պատմական շրջափուլերում և երբեմն ստանում են հակասական լուծումներ: Տեսական գաղափարների մշտնջենական լուծումը գիտությանը սնում է աշխարհայացքի նոր տարրերով, նորովի է մեկնաբանում մարդու էության և աշխարհի փոխհարաբերությունը:

Փիլիսոփայական պրոբլեմների հաճախակի կրկնության և լուծման հետևանքով մի դեպքում ընդգծվում է մարդկային կեցության նկատմամբ փիլիսոփայական գիտելիքի անընդհատ աճող ազդեցությունը, մյուս դեպքում՝ առաջնակարգ են դառնում իմացության խնդիրներն ու արժեքայնությունը: Այս տեսանկյունից փիլիսոփայական պրոբլեմների լուծումն զգալիորեն սնում է գիտական իմացության բովանդակությունը՝ նրան տալով կատեգորիալ և տեսական գիտելիքի այնպիսի մակարդակ, որի օգնությամբ հնարավոր է քննարկել մասնավոր գիտությունների որոշ հարցեր: Մասնավոր գիտությունների բովանդակային համակարգ թափանցելու ընթացքում զգալի է փիլիսոփայական սպեկուլացիայի հնարավորությունը, երբ վերջինիս կողմից մասնավոր խնդիրները ոչ օբյեկտիվորեն ստանում են համընդհանուր արժեքավորում: Սակայն սա չէ գիտության գլխավոր խնդիրը: Այս փոխհարաբերության մեջ պրոբլեմն ստանում է լուծումների հավասարազոր արժեքավոր երկու ուղի. մի դեպքում այն դիտարկվում է մասնավոր հարցերի շրջանակներում, մյուս դեպքում՝ ընդհանրական գիտատեսական եզրակացությունների հիմք հանդիսանում: Համադրական պրոբլեմների այսպիսի լուծումը գիտականորեն հարստացնում է գիտելիքի թե՛ մասնավոր-կոնկրետ համակարգերը և թե՛ փիլիսոփայական գիտելիքն առհասարակ:

Հավերժական պրոբլեմների բովանդակությունը ներկայացնում է տվյալ

պատմական դարաշրջանի հասարակական գիտակցության բաղադրիչը, մարդու իրականության նկատմամբ գիտական և գաղափարական արտացոլման սկզբունքները: Նման գերխնդիրների հատվածական լուծումից կախված է նաև փիլիսոփայական և աշխարհայացքային այլ գիտությունների առաջադրման և լուծման հնարավորությունը: Փիլիսոփայության գիտականության արժեքը պետք է փնտրել հենց իր անորոշության մեջ: Փիլիսոփայության մեթոդաբանությունը ուղղված է սովորական գաղափարների հիմքում ընկած անորոշություններն ու հակասությունները մեկնաբանելու և դրանք հասանելի դարձնելու մարդուն: Այն արտաքուստ չի կարող արձանագրել իր բարձրացրած գաղափարների հավաստիությունը, բայց ճշմարտության հասնելու համար առաջ է քաշում բազմաթիվ հիպոթետիկ հնարավորություններ: Հավերժ քննարկվող գերխնդիրները կանխորոշում և ազդում են համընդհանուր հարցերի առաջադրման և դրանց մեկնաբանման չափորոշիչները: Մասնավորապես, մարդկային գիտակցության ծագման, նրա գործունեության խնդիրները այստեղ մեկնաբանվում են ոչ այնքան գիտականության տեսանկյունից, որքան արժեքավորվում են աշխարհայացքային դիրքերից: Այսպիսի պրոբլեմների կառուցվածքային կատեգորիալ համակարգը «արտացոլում է օբյեկտիվ իրականության համընդհանուր կողմերը, ինչի հետևանքով դրանք դրսևորվում են որպես մտածողության ցանկացած գործընթացի անհրաժեշտ տրամաբանական տարրեր» [5, 93]:

Հավերժական պրոբլեմների ժամանակային հաղթահարումը չի սահմանափակվում միայն իրականության վերաբերյալ աշխարհայացքային գիտելիքի համակարգումով: Իբրև մտածելակերպ՝ աշխարհայացքը ոչ այնքան անհատական, որքան սոցիալական որոշակի շերտի, խմբավորման գաղափարաբանություն է, հետևաբար, այստեղ միահյուսվում և համակարգվում են ընդհանրական գիտելիքներն ու տեսությունները [4, 24]: Փիլիսոփայական պրոբլեմների առաջադրումը արդեն իսկ փոխհարաբերություն է ձևավորում իմացության սուբյեկտի և նրա կողմից արտացոլվող առարկայական իրականության միջև: Նման գործուն հարաբերությունը օբյեկտ և սուբյեկտ ենթահամակարգերի առջև բացահայտում է նոր կապեր ու հարաբերություններ, որոնք ամրագրվում են տեսապրակտիկ գործունեությամբ: Եթե տեսությունը գիտական գիտելիքի զարգացման վերջնական նպատակն է, ապա պրոբլեմի ձևակերպումը գիտելիքի ստացման նախնական փուլն է:

Պրոբլեմի բացահայտման և ամրագրման նախափուլում իմացության սուբյեկտը փորձում է այն լուծել արդեն հայտնի մեթոդներով և ստուգված գիտական համակարգերի միջոցով: Մակայն եթե լուծման համար փաստական նյութը բավարար չէ, ստեղծվում է արտաքուստ անլուծելի հակասություն: Այդ պահից պրոբլեմը արժեքավորվում է գիտականորեն, և սկսվում է նրա հիպոթետիկ հետազոտության և փորձնական հաստատման նոր շրջափուլը: Գիտելիքի ճշմարտության օգտին բերվում են ապացուցողական փաս-

տարկներ և հիմնավորումներ: Որքան ծավալուն և հիմնավոր են փաստարկները, այնքան անվիճելի է տեսության հիմնավորվածությունը: Սակայն փիլիսոփայական գիտելիքում այն առավելապես կրում է վերացարկված բնույթ, թեպետ տվյալ հակասության հաղթահարման գործում զգալի դեր են կատարում էմպիրիկ-փորձնական ծագում ունեցող հիմնադրույթները, որոնք որոշ չափով բացահայտում են պրոբլեմի երանգներն ու ծավալը: Նման պարագաներում դեռևս վաղ է արձանագրել գերխնդրի կամ պրոբլեմի միջուկի լուծման մասին: Այն պետք է անցնի հետազոտության հաջորդական փուլերով՝ անընդհատորեն հեռանալով գիտելիքի փորձնական համադրումից՝ մնալով վերացարկումների և ենթադրությունների շրջանակներում:

Փիլիսոփայական պրոբլեմները չունեն վերլուծության և հետազոտության միարժեք ընթացք: Իմացությունը հավերժական խնդիրների հակասությունները հաղթահարելու ընթացքում ոչ միայն օգտվում է արդեն հայտնի, գիտականորեն հիմնավորված մեթոդներից և հնարներից, այլև մշտապես կատարելագործում է հետազոտական իր գործիքակազմը: Հետևաբար, ամեն մի նոր պրոբլեմի կամ նույն գերխնդրի ժամանակային նորովի առաջադրումը և լուծումը որոշակիորեն կրկնում է նախորդների մոդելավորման ընթացքը և նաև՝ մերժում: Առաջին դեպքում խնդիրը քննարկվում է գիտական հետազոտության պրոբլեմ-հիպոթեզ-տեսություն շղթայի տրամաբանության մակարդակում, մյուս դեպքում հայտնի ձևաչափը այլևս անկարող է բավարարել նոր պահանջները: Հետևաբար, փիլիսոփայական պրոբլեմների շրջափուլային հաճախականությունը հարստացնում է թե՛ փիլիսոփայական գիտելիքը մասնավորապես և թե՛ մարդկային իմացության որոնողական հնարավորություններն ընդհանրապես, բացահայտում ճանաչողության հնարավորությունների նոր եզրագծերը:

Փիլիսոփայական գիտելիքի արտածումը գործընթաց է, որը ներառում է գիտական տրամաբանական հետազոտության հաջորդական փուլերը, կատարում դրանց օգնությամբ ստացած գիտելիքների տիպաբանական դասակարգում, իրականացնում է տեսությունների երբեմն վերացարկված ստուգում և արժևորում է փորձնական արդյունքները: Սկզբունքորեն գիտելիքի ճշմարտության փնտրտուքի նման ընթացքն սկսվում է փիլիսոփայական գերխնդրի ճշգրիտ առաջադրումից. արդյունքում ստեղծվում է խիստ պրոբլեմային իրավիճակ, որի լուծումը չի հանգում ո՛չ կոնկրետ գիտական հիմնադրույթներին և ո՛չ էլ գիտելիքի բացահայտման ավանդական ձևերին: Հավերժական պրոբլեմների առաջադրման ընթացքում իմացությունը հեռանում է մտածողության ստանդարտ ձևերից և որոնում է խնդրի վերլուծության նոր ընթացակարգ:

Այսպիսով, փիլիսոփայական պրոբլեմների և տեսությունների անընդհատական փոխակերպումը մշտապես նորովի է առաջադրում թե՛ բուն փիլիսոփայական գիտելիքի և թե՛ փիլիսոփայության ու հասարակական այլ գիտու-

թյունների հարաբերակցության հարցերը: Հավերժականության սկզբունքը փիլիսոփայական գիտության զարգացման յուրաքանչյուր աստիճանին ճշմարտության նոր բովանդակություն է ամրագրում, սակայն այն չի դառնում ավարտուն համակարգ: Անկարելի է ենթադրել, որ փիլիսոփայությունը կարող է լուծել բոլոր պրոբլեմային իրավիճակները և ստեղծել իրականության վերաբերյալ գիտական հավաստի, բոլոր ժամանակների համար ավարտուն պատկեր: Փիլիսոփայական տեսությունը հայացքների և գաղափարների մի համակարգ է՝ մեզ շրջապատող աշխարհի և մարդու կողմից այդ աշխարհի իմացության մասին: Հետազոտության դաշտում անսպառ են ինչպես մարդկային իմացության սահմանները, այնպես էլ նրա կողմից աշխարհի յուրացման հնարավորությունները: Ավելին՝ իրականության իմացությունը՝ իբրև հավերժական պրոբլեմ, ժամանակ առ ժամանակ մանրամասնատվում է հետազոտության մասնավոր և անկախ բնագավառների: Եվ այստեղ փիլիսոփայությունը գործադրում է բացառապես իրեն հատուկ մեթոդաբանական մի հնար ևս. նոր չափանիշով և սկզբունով համակարգում է մասնավոր գիտական և աշխարհայացքային խնդիրները:

Լուծված պրոբլեմները տեսականորեն հաստատվում են այն ժամանակ, երբ գործնականում հաստատվում են: Սակայն փիլիսոփայության պարագայում լուծվում են առավելապես հարակից հարցերը, մինչդեռ պրոբլեմի միջուկը միշտ հետագա քննարկումների համար մնում է բաց և անմեկնելի: Փիլիսոփայական գիտելիքի պրոբլեմատիկայի մեջ ազատ մուտք կարող են ունենալ բնագիտական շատ պրոբլեմներ՝ գոյի ընդհանրացման որոշակի աստիճանի բարձրացվելու դեպքում: Այդ ընթացքում պրոբլեմի կենտրոնական հարցը վերացարկվում և դառնում է փիլիսոփայական՝ չզրկվելով բնագիտական երանգից:

«Փիլիսոփայության առանձնահատկությունը և տարբերությունը այլ գիտություններից այն է, որ փիլիսոփայությունն ինքն է ստեղծում իր համար անհրաժեշտ տրամաբանական հնարներն ու միջոցները» [2, 40]: Կոնցեպտուալ այդ ապարատով են պայմանավորված գուտ փիլիսոփայական, գոյաբանական, իմացաբանական և մեթոդաբանական ելակետային դրոյթներն ու հավերժական պրոբլեմները: Մեզ շրջապատող իրականության այս կամ այն մակարդակի կոնկրետ օրինաչափություններն ուսումնասիրելիս պետք է դիմել կոնկրետ գիտությունների պրոբլեմատիկ համակարգին: Սակայն մարդկային միտքը դեպի իրականություն թափանցում և զենեացվում է ոչ միայն կոնկրետ գիտությունների միջոցով: Օբյեկտիվ աշխարհը մարդկային մտածողության մեջ ընկալվում է իբրև եզակիի, հատկականի և համընդհանուրի դիալեկտիկական փոխհարաբերություն և միասնություն: Սակայն առանձինը գոյություն ունի միայն այդ կապի մեջ, իսկ ընդհանուրը եզակիների համակցված ամբողջություն է: Այս միասնության մեջ փիլիսոփայությունը կոչված է կատարելու ընդհանուրի դերը:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ փիլիսոփայությունը ոչ միայն գիտություն է, այլև աշխարհայացք, անհրաժեշտ ենք համարում արձանագրել այն փաստը, ըստ որի՝ աշխարհայացքային հարցերը չունեն միանշանակ լուծումներ: Փիլիսոփայական աշխարհայացքը և դրա գործնական ստուգումն ունեն տեսական բնույթ, հետևաբար՝ այստեղ գիտելիքն ստանում է համընդհանուր տեսք և չունի միարժեք հաստատում: Ցանկացած փիլիսոփայական ուղղություն կամ տեսություն գոյություն ունի այնքանով, որքանով կա նրա հակոտնյան: Ուստի փիլիսոփայական այս կամ այն տեսական դրույթի հաստատումը հակադիր տեսության մասնակի ժխտումն է: «Փիլիսոփայության գոյության ձևը իրարամերժ փիլիսոփայական ուսմունքների պայքարն է, իսկ նրա պատմությունը՝ իրարամերժ փիլիսոփայական ուսմունքների պատմությունը» [3, 16]: Ահա թե ինչու փիլիսոփայական տարբեր ուղղությունների կողմից գիտելիքի տեսական համակարգման ժամանակ հակադիր պատասխաններ են տրվում միևնույն աշխարհայացքային խնդիրներին ու հարցերին: Սա չի նշանակում, որ հավիտենական այդ խնդիրների քննարկումն անիմաստ է: Փիլիսոփայական յուրաքանչյուր համակարգի զարգացումը, առկա տեսության նորովի մեկնաբանումը անհրաժեշտաբար ստիպում է, որ հակոտնյա ուղղությունը ևս վերիմաստավորի իր գաղափարաբանությունը: Աշխարհայացքային այսպիսի հակադրումն ու պրոբլեմային նոր իրավիճակների ստեղծումը գիտական ճանաչողության օբյեկտիվ ընթացք է, քանի որ հակասական և մերժելի գործընթացի վերջնարդյունքում կուտակվում են նոր գիտելիքներ, կամ տեսական դրույթները խարսխվում և մեկնաբանվում են նորահայտ փաստերի և գիտելիքների հենքի վրա:

Հավերժական պրոբլեմները չունեն հիմնական ավարտուն շրջանակ և քանակական որոշակի չափ: Իրականության արտացոլման երբեմն շատ «անմեղ» թվացող տեսական դրույթները կարող են ստանալ փիլիսոփայական աշխարհայացքային խնդրի արժեքավորում, եթե դրանք կատարում են փիլիսոփայական գաղափարախոսության կամ ընդհանուր համակարգի հաստատման դեր:

Եզրակացություն: Գիտական գիտելիքը կառուցվածքային, մեթոդապես համակարգված տեղեկատվությունն է, որի հավաստիությունը հաստատվում է գործնական կիրառման ժամանակ: Գիտելիքի աղբյուրը պրակտիկան է, այն նաև պրոբլեմային իրավիճակների ծագումն ու հաղթահարման նախափուլն է: Ակնհայտ է, որ բոլոր կարգի տեսական գիտելիքների հիմքը փորձնական հաստատումն է, քանի որ իրականության մասին տեղեկատվությունն ստուգվում է գործնական փոխազդեցության պայմաններում: Եթե փորձնական ստուգումը հետապնդում է մասնավոր նպատակ, ապա գերխնդիրը ծագում է համընդհանուր գիտելիքի մեկնաբանման «անգորությունից»:

Բնագիտական և մասնավոր գիտությունների պրոբլեմների լուծումը միարժեքորեն հանգում է կոնկրետ տեսությունների ձևավորման, որոնց գի-

տական ճշմարտությունը բացահայտվում է գործնական կիրառման ժամանակ: Զգայական փորձը և տրամաբանական իմացությունը հստակեցնում են երևույթների ու գործընթացների փոխկախվածությունը, նմանությունն ու տարբերությունը:

Սկզբունքորեն չկան անլուծելի պրոբլեմներ: Կան տվյալ պահին չլուծվող և կեղծ պրոբլեմներ: Առաջինները ժամանակի ընթացքում կհաղթահարվեն, մինչդեռ մյուսների համար կպահանջվեն պրոբլեմային իրավիճակի ճշգրտում և ձևակերպում: Փիլիսոփայության պարագայում, հատկապես աշխարհայացքային հիմնախնդիրների դեպքում, պրոբլեմը մարդկությանը հետապնդում է մշտապես: Աշխարհայացքը մարդկային խմբերի հավաքական պատկերացումներն են իրականության նկատմամբ և նրանում մարդու տեղի ու դերի վերաբերյալ: Որքանով որ իրականությունը փոփոխական է, նույնքանով քարացած չէ մարդկային ապրելաձևի տեսլական պատկերացումների համակարգումը: Ուստի յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջանի նախկինում հաղթահարված պրոբլեմները վերստին դառնում են քննարկման առարկա: Այդպիսիք են մարդկային մտածողության հավերժական պրոբլեմները: Ահա թե ինչու փիլիսոփայական գիտելիքի զարգացմանը զուգընթաց փոփոխվում է հետազոտության պրոբլեմների շրջանակը: Այն հարստանում է ոչ միայն նոր խնդիրների մուտքագրմամբ, այլև հավերժ քննարկվող հարցերի նորովի դիտարկման և լուծման սկզբունքներով: Փիլիսոփայության գիտելիքի յուրահատկությունը պետք է փնտրել հավերժական այդ «անորոշության» մեջ: Եթե այն չի տալիս ավարտուն կամ հավաստի գիտելիք, այսուհանդերձ նոր սահմաններ է բացում մարդկային մտածողության առջև: Հետևաբար, փիլիսոփայական իմացությունը սահմաններ չունի. որտեղ ավարտվում է որևէ հավաստի գիտելիքի շրջանակը, այնտեղ ծագում է բոլորովին նոր խնդիր:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-311>

Գրականություն

1. Բրուսյան Գ., Փիլիսոփայական գիտելիք, Երևան, «Գիտելիք» ընկերության հրատարակչություն, 1981:
2. Մինասյան Ս., Գիտություն և աշխարհայացք, Երևան, «Հայաստան», 1977:
3. Շաքարյան Հ., Փիլիսոփայություն, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2005:
4. Копнин П.В. Логические основы науки. Киев: Букинист, 1968.
5. Павлов В.Т. Логические функции категорий пространства и времени. Киев: Изд-во Киевского университета, 1966.

Вечные проблемы как фактор развития философских знаний

Гнел Тигранян

Резюме

Ключевые слова: вечные проблемы, философские знания, мировоззрение, теория, уникальные и универсальные знания

Вечные философские вопросы, которые определяют характер научной мысли и смысл художественного воображения, предстают в сознании людей в виде новых (актуальных) проблем при формировании порой мистических гипотез, но чаще – строгих научных теорий. Среди множества философских проблем можно назвать наиболее интересными следующие: проблема первоначала, проблема материального и идеального, проблема души и тела, проблема свободы и творчества личности, проблема смысла жизни, проблема истины. Относительно каждой из них существует свой перечень решений, предложенных философами той или иной эпохи. Научные исследования в сфере отдельных естественнонаучных и общественных наук предполагают единообразный процесс, в котором представленная проблема подвергается гипотетическому решению и формируется ее теоретическая база. В области философии этот механизм не действует. Философия не только наука, но и мировоззрение. Мировоззренческие проблемы не имеют однозначного и конечного урегулирования. Проблемы здесь носят вечный характер. Каждая историческая эпоха создает компактную систему, соответствующую уровню развития знаний и мировосприятия своего времени.

Однако в процессе дальнейшего развития «достоверная теория» сталкивается с новой проблемой, решая которую исследование проходит новый цикл. Эти переходные этапы аккумулируют неоспоримую систему знаний, однако, главный вопрос всегда остается открытым и нерешенным. Вечные проблемы питают науку новыми теоретическими положениями и создают новые основы и возможности для ее последующего развития. Это не только логика развития философии, но и логика развития науки в целом.

Eternal Problems as a Factor in the Development of Philosophical Knowledge

Gnel Tigranyan

Summary

Key words: *eternal problems, philosophical knowledge, worldview, theory, unique and universal knowledge*

The eternal philosophical questions that determine the nature of scientific thought and the meaning of artistic imagination appear in the minds of people in the pattern of new (actual) problems within the formation of sometimes mystical hypotheses, but more often – rigorous scientific theories. The following philosophical problems can be regarded as the most interesting: the problem of the beginning, the problem of the material and the ideal, the problem of soul and body, the problem of freedom and creativity of the individual, the problem of the meaning of life, the problem of truth. For each of them there is a list of solutions proposed by philosophers of a particular era. Scientific research in the field of natural and social sciences involves a corresponding process in which the presented problem is subjected to a hypothetical solution and its theoretical base is formed. In the field of philosophy, this mechanism does not work. Philosophy is not only a science, but also a worldview. Worldview problems do not have an unambiguous and final settlement. The problems here are eternal. Each historical epoch creates a compact system corresponding to the level of knowledge and worldview development of its time.

However, in the process of further development, the “reliable theory” faces a new problem, for the solution of which the study undergoes a new cycle. These transitional stages accumulate an undeniable system of knowledge; however, the main question always remains open and unresolved. Eternal problems feed science with new theoretical propositions and create new foundations and opportunities for its subsequent development. This is not only the logic of philosophy development, but also the logic of science development as a whole.

Ներկայացվել է 14.04.2023 թ.

Գրախոսվել է 20.04.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.